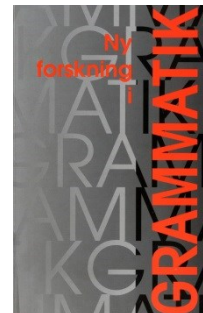

Ny Forskning i Grammatik

Titel: Sproglige tegn på fikcionalitet
Forfatter: Merete Birkelund og Henning Nølke
Kilde: Ny Forskning i Grammatik 22, 2015, s. 25-40
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Dansk Sprognævn, 2015

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sproglige tegn på fikcionalitet

Merete Birkelund og Henning Nølke

1. Introduktion

Denne artikel præsenterer de første spæde resultater af et interdisciplinært projekt om fikcionalitet som vi er blevet involveret i på Aarhus Universitet. I projektet samarbejder vi med litterater, semiotikere, filosoffer m.m., og som lingvister handler vores bidrag til dette projekt om hvorvidt og hvordan fiktionalisering¹ manifesterer sig i det sproglige materiale, eller med andre ord om hvorvidt det er muligt at finde sproglige markører der medvirker til at tekster læses som resultatet af fiktionalisering, og at forklare og præcisere disses funktion som et første skridt mod etableringen af et (delvist) operationelt analyseapparat. Vores undersøgelse retter dermed fokus på et område der hidtil har været anset som værende udelukkende interessant for litterære studier.

Først må vi dog forsøge at karakterisere hvad vi forstår ved fikcionalitet. Derefter vil vi kort introducere til den lingvistiske teori vi primært anvender, nemlig udsigelseslingvistikken, for så at komme til vores egentlige ærinde: jagten på **fiktionalitetsmarkører**. Vi giver her først et overblik over hvilke kandidater vi hidtil har fundet for derefter at se nærmere på nogle af disse. Vi afslutter med en opsummering af vore hidtidige resultater.

2. Hvad er fikcionalitet?

Som mennesker har vi en vis kognitiv evne til at opfatte og fortolke, ikke bare det som er reelt eksisterende, men også til at forestille os og kommunikere om det som er muligt – og umuligt – i forhold til den virkelige verden. Når vi gør det, benytter vi os af *fiktionalitet*. Fiktionalitet er imidlertid ikke blot et middel vi kan gøre brug af for at fjerne os fra den virkelige verden; det er også et

1 Vi tilstræber at anvende termen *fiktionalisering* til at betegne processen og *fiktionalitet* til at betegne resultatet af denne proces.

effektivt redskab der kan anvendes med henblik på at influere på vores opfattelse og forståelse af den virkelige verden, og som også giver os mulighed for at skelne mellem hvad der er sandt og falsk.

Inden for det litterære område skelnes traditionelt mellem fikcionalitet og non-fikcionalitet, således siger Cohn: "... we cannot conceive of any text as more or less fictional, more or less factual (...) we read it in one key or the other - (...), fiction, in short, is not a matter of degree but of kind..." (Cohn 1999: 36). I den moderne litteratur respekteres denne skelnen dog ikke længere helt så skarpt, og der udgives nu flere og flere værker hvor der sker en sammenblanding af det fiktionelle og det non-fiktionelle, jf. fx værker af den franske forfatter Michel Houellebecq og den norske Karl Ove Knausgaard, som er eksempler på *autofiktion*, der er en litterær genre hvor netop det fiktive blandes med det reelle og det virkelige. Sådanne tendenser vidner om at vi konstant er under indflydelse af opdigtede historier og begivenheder som er fiktionelle. Fikcionalitet udgør således en vigtig del af vores måde at opfatte den virkelige verden på og må derfor opfattes som et fænomen der kan fungere som et effektivt argumentativt og retorisk virkemiddel inden for en lang række forskellige genrer som fx reklamer, storytelling, politisk diskurs, litteratur m.m. Fikcionalitet anvendes med andre ord som et diskursivt og sprogligt værktøj der via retoriske virkemidler bruges som et effektivt redskab i valgkampe, i den generelle politiske debat, i forsøg på at ændre eller pynte på fortiden, i smertelindring for syge, m.m.

En fiktionel fortælling etablerer sin egen virkelighed og bliver derved selv-referentiel idet den skaber en ikke-referentiel fortælling. Det er det der kan forklare hvorfor referencer til den virkelige verden, dvs. den verden der findes uden for selve teksten, ikke nødvendigvis skal svare til virkeligheden. Man tenderer med andre ord mod at skabe en kopi af den virkelige verden, men det er ikke en ægte kopi. Det paradoksale er således at det fiktionelle altid skal hvile på et minimum af troværdighed for at der kan opnås en fiktionel effekt. Det vi forstår ved *fiktionalitet*, er altså en intentionel anvendelse af historier eller opdigtede diskurser, hvad enten det er inden for samfundsdebatten, politik, kultur eller litteratur. Det drejer sig om et redskab der kan formidle om værdier og ideologier eller informere om tro, overbevisninger og meninger.

Hidtil har begrebet *fiktionalitet* kun været meget lidt undersøgt inden for lingvistikken. Det spørgsmål vi ønsker at undersøge her, er om det kan lade

sig gøre at finde frem til og isolere diskursive og sproglige faktorer der virker fremmede for fikcionalitet, og derved at behandle disse ved hjælp af en sprogteoretisk tilgang.

Til dette formål vil vi her forsøge at anvende udsigelseslingvistikken, der ifølge os kan være en nyttig teoretisk tilgang til dette område. Vores første undersøgelser peger på at der i en given diskurs findes en række sproglige instrukser der kan tolkes som tegn på fikcionalitet, hvorfor netop udsigelseslingvistikken synes særligt velegnet, da denne tilgang tager udgangspunkt i instruksional semantik. De instrukser som en række sproglige elementer giver, peger på at tilstedeværelsen af sådanne sproglige elementer i nogle tilfælde kan influere på tolkningen af en given diskurs som værende fiktionel.

De første resultater af vores undersøgelser synes at vise at der inden for en række forskellige litterære genrer, fx eventyr og klassiske romaner, som vi her opfatter som 'sikre' fiktionelle diskurser, findes en række sproglige elementer der specielt fremmer den fiktionelle læsning, som fx det hypotetiske *si* i forbindelse med korrelative sætninger samt superlativ. Disse elementer kan opfattes som særligt fremmede for et fiktionelt indhold i en given tekst. Til disse elementer skal dog også føjes isotopier og parateksten og sikkert mere endnu.

Før vi ser nærmere på sådanne indicier på fikcionalitet, vil vi imidlertid give en kort introduktion til udsigelseslingvistikken.

3. Udsigelseslingvistik²

Lige siden Ferdinand de Saussures banebrydende arbejde har fransk lingvistik udviklet sig i sin egen retning. Allerede Saussures direkte efterfølger Charles Bally lagde således grundstenen til hvad vi i dag omtaler som den franske udsigelseslingvistik, hvis omdrejningspunkt er *udsigelsen* forstået som selve handlingen at producere en sproglig form (indbefattet den illokutionære handling og alle de ord og konstruktioner der koder instrukser for udførelsen af denne handling). Dermed har skellet mellem semantik og pragmatik, der har været genstand for så megen debat i angelsaksisk sprogforskning, aldrig haft nogen stor betydning i udsigelseslingvistikken. I sin *Linguistique générale et linguistique*

2 Se evt. Nølke (2009) for en grundigere indføring i fransk udsigelseslingvistik.

française fra 1932 tager Bally middelalderparret MODUS/ DICTUM op og forankrer det i den sproglige form. I en simpel sætning som *Jeg tror han kommer* angiver *Jeg tror* således MODUS, mens *han kommer* angiver DICTUM. Udsigelseslingvistik handler altså bl.a. om hvordan vi finder de spor som udsigelsen efterlader i den sproglige form, dvs. i selve sprogsystemet. I dag ville vi sige at aspekter af udsigelsen er **kodet** i sproget. Det er vigtigt at understrege at det her drejer sig om alle former for spor af udsigelseshandlingen som den sproglige form indeholder (propositionelt indhold, diskursdeltagere, kontekst osv.). Lige siden Bally har hans efterfølgere udviklet denne specielle lingvistiske tilgang, og udsigelseslingvistik indtager i dag en meget stærk position i fransk sprogforskning.

Selv om udsigelseslingvistikken således kan spores tilbage til Ballys arbejde, så var det hans efterfølger, Émile Benveniste, der videreudviklede den til en egentlig sprogteori i sin bog fra 1966, *Problèmes de linguistique générale*. Han gav kapitel 5 den afslørende titel “L’homme dans la langue” (“Mennesket i sproget”). Benveniste bevarer Saussures metodologiske skel mellem *langue* og *parole*, hvor *langue* er det teoretiske objekt, men han vender så at sige den analytiske proces på hovedet. Hvor Saussure argumenterer for at det teoretiske objekt *langue* aldrig kan henvise til udsigelsen, der af Saussure opfattes som en kode der blot forbinder den fonetiske og den psykologiske realitet som *langue* udtrykker, så hævder Benveniste at denne kode som konstituerende element også indeholder indikationer vedrørende selve udsigelsen. Ifølge Benveniste indeholder sprogsystemet en generel beskrivelse og en klassifikation af de forskellige mulige diskurssituationer samt instrukser for den sproglige opførsel, dvs. specifikationer af visse typer interpersonelle handlinger som taler kan udføre ved at bruge koden. Således har koden ikke længere noget (direkte) at gøre med psykologisk, konceptuelt og referentielt indhold, men er knyttet direkte til selve talehandlingen.

Den bærende idé i udsigelseslingvistikken er at den sproglige form indlejrer **spor** af udsigelsen. Det er derfor naturligt at instruktionel semantik altid har været en integreret del af udsigelseslingvistikken. Udsigelseslingvistik handler om hvad sproget siger om sin brug; eller med andre ord om i hvilket omfang den sproglige betydning er kodet. Nu afhænger kodet betydning imidlertid ikke blot af leksikalsk semantik – også syntaks og sågar visse prosodiske træk kan spille ind. Udsigelseslingvistikken giver os således et velegnet teoretisk grundlag for vores jagt på sproglige størrelser der kan orientere vores tolkning

af tekster – mundtlige såvel som skriftlige – som mere eller mindre byggende på fikcionalitet.

4. Sproglige tegn på fikcionalitet

Som vi så ovenfor, etablerer en fiktionel fortælling sin egen virkelighed. Fikcionalitet skaber altså det Leibniz (1994) kalder en **fiktionel verden**. Ved at tale om en fiktionel verden i stedet for blot en fiktiv verden ønsker vi at insistere på den proces der skaber denne verden, på dens relation til den virkelige verden samt på dens funktion i teksten, i stedet for, som termen ‘fiktiv verden’ lægger op til, blot at se på dens form. En fiktionel verden er karakteriseret ved på en gang at være forskellig fra den virkelige verden og alligevel tilgængelig fra den virkelige verden. Vores hypotese er at man kan skabe en form for fikcionalitetstypologi ud fra graden af tilgængelighed. Denne grad afhænger af den logik der er anvendt til at konstituere den fiktionelle verden, hvor vi ved en logik forstår den mængde af antagelser om referenter og relationer af forskellig art mellem disse der gælder i en given verden. Jo tættere den fiktionelle verdens logik ligger på den virkelige verdens, jo større tilgængelighed er der mellem disse. Man kan altså sige at fikcionalitet kan afsløres ved at man ser på den logik der skaber tekstens referentielle univers, og at graden af tilgængelighed kan “måles” ved graden af afvigelse mellem denne logik og den logik der etablerer vores virkelige verden. De spørgsmål der derefter trænger sig på, er: Kan fikcionalitet være markeret eller signaleret i den sproglige form og i givet fald hvordan?

4.1. Fikcionalitetsmarkører (FM)

Hvis fikcionalitet er signaleret i den sproglige form, må det være muligt at finde de sproglige elementer der bidrager til denne markering. Disse elementer kalder vi **fikcionalitetsmarkører**, forkortet som **FM**. Vores hidtidige undersøgelser tyder på at disse falder i to kategorier: de åbne FM og de **skjulte FM**. De åbne FMs primære funktion er at angive (mulig) fikcionalitet, mens de skjulte FM snarere har dette som en sekundær funktion. Det skal dog understreges at ingen af de FMer vi er stødt på, alene kan *skabe* fikcionalitet. Fikcionalitet opstår altid i et samspil med konteksten, som ofte spiller den helt afgørende rolle.

Det har vist sig at mange forskellige sproglige størrelser og fænomener kan fungere som FM. Ved at se nærmere på en lang række forskellige teksttyper

har vi indtil nu kunnet opstille følgende liste af potentielle FM som vi i løbet af projektet vil se nærmere på. Det drejer sig om:

- *Si* (som indleder af en betingelsessætning) ÅBEN FM
- Modalitet (visse former for epistemisk modalitet) SKJULT FM
- Tempusformer (futur, conditionnel, imparfait, ...?) SKJULT FM
- Intensivering ÅBEN/
SKJULT FM
 - Forstærkende *si* / *tellement* (intensivt 'så')
 - Korrelativ følgesætning (*si/tellement ... que*) ('så ... at')
 - Superlativ
- Isotopier ÅBEN(?) FM
- Parateksten ÅBEN FM

Vi skal nedenfor se på nogle eksempler på åbne og skjulte FM og deres kombination. Det drejer sig om den åbne FM konjunktionen *si* ('hvis') og den skjulte FM aspektformen imparfait, der ofte spiller sammen. Derudover vil vi også se på eksempler på intensivering og superlativ, som fungerer på en lidt anden måde end de andre FMer.

4.2. *Si*

Betingelsessætninger indledt af *si* kan alt efter sammenhængen give anledning til mange forskellige betydninger. De følgende fem eksempler illustrerer nogle af de vigtigste:

- (1) **S'**il fait beau, on ira à la plage.
'Hvis det bliver godt vejr tager vi på stranden'
- (2) **Si** j'étais riche, je m'achèterais une Mercedes.
'Hvis jeg var rig ville jeg købe mig en Mercedes'
- (3) **Si** tu as soif, il y a une bière au frigo.
'Hvis du er tørstig står der en øl i køleskabet'
- (4) **Si** la hausse des accidents n'est que légère, le nombre annuel demeure important.
'Selv om stigningen i ulykker kun er lille, er det årlige antal stadig væsentligt'
- (5) **Si** j'avais encore 20 ans !
'Hvis bare jeg endnu var 20 år!'

Stillet over for sådan en mangfoldighed af betydninger må man spørge sig selv om der er en fælles betydningskerne i disse anvendelser af *si*. Det ser ud til at vi kan opstille følgende generelle beskrivelse af *si*-sætningens funktion: *Si*-sætningen tjener til at præcisere **relevansrammen** for den sproghandling der udføres i eftersætningen, og denne ramme kan stamme

- a) fra det **virkelige** og dermed afgrænse et område af den virkelige, aktuelle verden
- b) fra det **hypotetiske** og dermed skabe en mere eller mindre fiktionel verden.

I den prototypiske hypotetiske anvendelse i (1) er udsagnet ‘vi tager på stranden’ kun relevant hvis hypotesen holder stik, og denne hypotese vedrører den virkelige verden, nemlig dennes fremtidige udseende. På samme måde i (2) er det kun hvis jeg var rig at jeg ville købe en Mercedes; men her vedrører hypotesen en hypotetisk alternativ verden (jeg er ikke rig). I (3) er oplysningen om øllen i køleskabet kun relevant hvis modtager er tørstig, så ligesom i (1) drejer det sig om den virkelige verden, og i (4) er det konstateringen i *si*-sætningen³ der gør det relevant at nævne at antallet af ulykker stadig er væsentligt; altså handler det endnu engang om den virkelige verden. Endelig i (5) er det en drøm om hvordan verden kunne have set ud hvis tiden var gået i stå da jeg var tyve.

4.3. *Imparfait*

Også *imparfait* kan alt efter sammenhængen give anledning til mange forskellige betydninger. De følgende fem eksempler illustrerer nogle af de vigtigste:

(6)	Ils allaient souvent au cinéma.
‘De gik ofte i biografen’	(Gentagelse)
(7)	Pierre sortit, il faisait beau.
‘Peter gik udenfor. Det var dejligt vejr’	(Beskrivelse / Dækket direkte tale ?)
(8)	On était content, le petit.
‘Nå, så er man glad, lille skat!’	(Hypokoristisk ?)
(9)	Je venais vous demander de m’aider.
‘Jeg kom for at bede Dem om at hjælpe mig’	(Høflighed)

3 Bemærk at *si*-sætninger i denne konstruktionstype kan få indrømmende betydning og få (stort set) samme betydning som *même si*-sætninger.

- (10) Hé bien ! Tu arrivais plus tard et tu me trouvais pas ! ‘Tjah ! Hvis du var kommet senere, ville du ikke have fundet mig’ **(Betingelse)**
- (11) Et qu’est-ce qu’elle voulait la p’tite dame ? ‘Hvad skulle det være, lille dame?’ **(“Markeds” imparfait)**

Igen må man stillet over for sådan en mangfoldighed af betydninger spørge sig selv om der er en fælles betydningskerne i disse anvendelser af *imparfait*. Vi vil foreslå følgende generelle beskrivelse af *imparfaits* betydning:

Imparfait er en markør af “nutid” på afstand

- a) i tid
- b) i forhold til virkeligheden.

Denne beskrivelse synes at passe på alle eksemplerne. I eksemplerne (6) og (7) er der tale om afstand i tid (fortid), men *imparfait* benyttes på fransk til at placere modtager midt i handlingen som om han ser den “indefra”, altså som om det er hans nutid⁴; og i de fire sidste eksempler er der tale om afstand i forhold til virkeligheden. I den hypotetiske anvendelse i (10) er det en egentlig afstand, mens de andre tre eksempler på forskellig vis lader som om der er en afstand, hvorved der opnås forskellige effekter som høflighed og empati.

4.4. Si + *imparfait*

Lad os nu se på hvad der sker hvis vi placerer *imparfait* i en betingelses-sætning indledt af *si*. Fordi *imparfait* markerer en afstand til den virkelige verdens ‘nu’, kan den ikke kombineres med *si*-sætningen i anvendelse a), som jo netop handler om det virkelige ‘nu’. Omvendt gælder at fordi *si*-sætningen altid er relateret til nutiden, kan den ikke kombineres med *imparfait* i dennes anvendelse a). Tilbage står altså at den eneste mulige kombination er de to anvendelser b), og deraf følger at kombinationen af *imparfait* og en *si*-sætning skaber en mere eller mindre hypotetisk, fiktionel verden “i nutid”. Den direkte tilgængelighed til denne fiktionelle verden fra den virkelige verden sikres af

4 Mange grammatikere taler da også om at *imparfait* i denne anvendelse er “fortidens nutid”. Se fx <http://grammaire.cordial-enligne.fr/manuels/IMPARE.htm>

imparfaits aspektuelle eller temporale værdi, idet imparfait netop angiver uafgrænsethed.

4.5. *Imparfait + maintenant*

Som vi lige har set, kan tilstedeværelsen af en imparfait give mulighed for en fiktionel læsning af en given diskurs ved at fungere som en markering af en distanceret nutid. En sådan mulighed synes at træde endnu tydeligere frem når imparfait kombineres med adverbiet *maintenant* ('nu').

I eksemplerne (12) og (13), som begge er fra *Madame Bovary* af Flaubert, opstår fikionalitetseffekten ved kombinationen af imparfait og det deiktiske adverbial *maintenant*. Det skal forstås således at diskursen repræsenterer såvel forfatterens (dvs. Flaubert) narration som den fiktive romanfigur, Charles Bovary, og dennes bevidsthed. Man kan her tale om en dobbelt stemme eller om en dualistisk afsenderstemme. Vi befinder os altså over for et scenario hvor det narrative filtreres gennem den fiktive persons bevidsthed:

- (12) Il y pensa moins, à mesure qu'il s'habitua à vivre seul. L'agrément nouveau de l'indépendance lui rendit bientôt la solitude plus supportable. Il **pouvait changer maintenant les heures de ses repas**, rentrer ou sortir sans donner de raisons, et, lorsqu'il était bien fatigué, s'étendre de ses quatre membres, tout en large dans son lit. Donc, il se choya, se dorlota et accepta les consolations qu'on lui donna. (Flaubert, *Madame Bovary*, 44).

'Han tænkte mindre og mindre på det, efterhånden som han vænnede sig til at være alene. Der var noget nyt og rart ved uafhængigheden, som snart gjorde ensomheden mere udholdelig. **Han kunne selv bestemme tidspunktet for sine måltider nu**, komme og gå uden at forklare hvorfor, og når han var meget træt, kunne han lægge sig på sengen og rigtig brede sig. Han gjorde sig det altså behageligt, forkælede sig selv og tog imod den trøst, man gav ham.' (Oversat af Hans Peter Lund, 32)

- (13) Il était donc heureux et sans souci de rien au monde. Un repas en tête-en-tête, une promenade. Le soir sur la grande route, un geste de sa main sur ses banderoles, la vue de son chapeau de paille accroché à l'espagnolette d'une fenêtre, et bien d'autres choses encore où Charles n'avait jamais soupçonné de plaisir, **composait maintenant la**

continuité de son bonheur. (Flaubert, *Madame Bovary*, 59)

‘Han var altså lykkelig og uden bekymringer overhovedet. Et måltid med hende alene, en spadseretur om aftenen på landevejen, hendes hånd hen over hendes hår, synet af hendes stråhat hængende på vindueshåndtaget, og mange andre ting, som Charles aldrig ville have troet, han kunne føle glæde ved, **skabte nu en stadig lykke for ham.**’ (Oversat af Hans Peter Lund, 45)

I eksempel (12) kan “*il pouvait changer ...*” kun repræsentere forfatterens stemme, mens det deiktiske adverbial *maintenant* repræsenterer Charles Bovarys bevidsthed og følelser. Så via *maintenant* træder man så at sige ind i den andens tanker, dvs. man træder ind i den fiktive persons univers. Det er altså den andens stemme der sprogligt repræsenteres, og som forfatteren overtager. Man finder på samme tid tilstedeværelsen af den fiktionelle verden ‘*narrateur*’ (fortællerverdenen), dvs. forfatterens verden, den virkelige verden på den ene side og på den anden side den fiktionelle verden ‘*narré*’ (den fortalte verden), dvs. den fiktionelle persons verden (jf. Weinrich 1973). Det er klart at dette skal elaboreres langt mere indgående, for naturligvis adskiller den fiktionelle verdens sprog sig ikke formelt fra det almindelige daglige sprog (jf. Benveniste’s skelnen mellem *histoire* og *discours*). Dette er dog et område som kræver flere undersøgelser, og som vi ikke vil uddybe yderligere her.

4.6. *Forstærkende si / tellement que*

I det følgende vil vi se nærmere på et par andre sproglige størrelser der kandiderer til at blive tolket som FMer, nemlig de forstærkende *si* og *tellement*.

Adam (2013/2014) konstaterer at den struktur man finder i forstærkende korrelative sætninger, genfindes inden for en lang række forskellige genrer, fx i fornærmelser: ‘din søster er så dum at ...’; i reklamer og i eventyr. Her vil vi udelukkende koncentrere os om eventyrgenren og illustrere strukturen med nogle eksempler fra H.C. Andersen. Der er meget der tyder på at denne struktur er et konstant og gennemgående karakteristisk træk, der også fungerer som et effektivt retorisk virkemiddel der bidrager til at sikre det fiktionelle indhold i eventyret. De følgende tre eksempler illustrerer dette retoriske greb i følgesætninger der er forstærket med *si* og *tellement*:

- (14) Le chien fut aussitôt dehors, et avant que le soldat eût le temps d’y penser, il le vit de retour avec la princesse, elle était couchée sur le dos

du chien et dormait, et elle était **si** gracieuse **que** chacun pouvait voir que c'**était une vraie princesse** ; (Andersen. *Contes choisis*. 'Le briquet'. trad. P.G. La Chesnais 1943)

'... og hun var så yndefuld at enhver kunne se at det var en rigtig prinsesse.'

- (15) Il appela alors son chevalier, qui était **si** distingué **que** lorsqu'une personne inférieure à lui osait lui adresser la parole ou lui demander quelque chose, il se contentait de répondre : « P ! », et cela ne veut rien dire. (Andersen, *Contes*. 'Le rossignol'. trad. Marc Achet 2003)

'Han kaldte på sin tjener som var så fornem at ... han nøjedes med at svare « P » ...'

- (16) Le château de l'empereur était le plus superbe du monde, il était entièrement en porcelaine fine, très précieuse, mais aussi très fragile, **tellement** délicate au toucher **qu'**il fallait vraiment faire attention. Dans le jardin, on voyait les fleurs les plus merveilleuses, et on avait accroché aux plus superbes d'entre elles des cloches d'argent qui tintaient, pour qu'on ne passe pas devant les fleurs sans les remarquer. Tout était très bien étudié dans le jardin de l'empereur et il s'étendait **tellement** loin **que** le jardinier ne savait pas lui-même où il s'arrêtait. (Andersen, *Contes*. 'Le rossignol'. trad. Marc Achet 2003)

'Kejserens slot var det smukkeste i verden, det var lavet af fint porcelæn men også meget skrøbeligt, så sart at man virkelig skulle passe på når man rørte ved det. ...'

Der er tale om korrelative følgesætninger, der beskriver og asserterer en persons eller en genstands egenskaber eller karakteristika. Det forstærkende *si* og *tellement* har som funktion at angive at den person eller genstand som beskrives, tildeles en egenskab som beskrives i dens mest ekstreme grad (jf. Adam 2013: 53). Den efterhængte følgesætning der indledes af *que*, indeholder det vigtigste og det tungestvejende retoriske argument i den beskrivende diskurs. I eksemplerne (14) til (16) angiver de beskrevne egenskaber nogle karaktertræk som i ko(n) teksten – og i den virkelige verden – opfattes som ekstraordinære. Ifølge Adam afhænger den konsekvens der udtrykkes i følgesætningen indledt af *que*, direkte af den grad af intensitet som det forstærkende adverbium, *si* eller *tellement*, tilfører adjektivet, og som tilføres den højeste intensitetsgrad (jf. Adam 2013: 58). At der er tale om en egenskab der beskrives i sin mest ekstreme grad, synes

at pege på at det handler om en egenskab som kun vanskeligt – eller som kun under særlige omstændigheder – kan findes i den virkelige verden, men hvis eksistens og tilstedeværelse og virkninger forekommer ganske sandsynlige og endda i nogle tilfælde helt naturlige og uomgængelige i en fiktionel kontekst.

Selvfølgelig bidrager selve genren (eventyret) også til at understrege det fiktionelle indhold. Som modtager er man naturligvis allerede introduceret til en fiktionel verden via et eventyrs traditionelle indledning “*Der var engang ...*” / “*Il était une fois ...*,” der med det samme angiver det fiktionelle, og som desuden medvirker til at forstærke den narrative argumentation og kausalitet i den forstærkede følgesætning. Det betyder at man har lettere ved at acceptere den fiktionelle kausalitet, der understreges ved det forstærkende adverbial *si* eller *tellement*, netop fordi man som modtager allerede, via den traditionelle indledning, er placeret i et fiktionelt univers. Den virkning som skabes af tilstedeværelsen af det forstærkende adverbial, er fremkaldelsen af et univers hvis karakteristika formodes at være kendt af modtager. Afsender opfordrer således modtager til at acceptere nogle forstærkede egenskaber eller værdier ved den pågældende person eller genstand. Disse egenskaber eller værdier betragtes som værende alment gældende og indiskutable i det fiktionelle univers og som værende generelt accepterede af såvel afsender som modtager. På den måde udgør det forstærkende *si* og *tellement* et sprogligt redskab der peger mod fikcionalitet, og som afsender benytter med henblik på at skabe en diskurs der er løsrevet fra den virkelige verden. Dette understreges af den ekstreme overdrivelse i det retoriske argument som er til stede i følgesætningen. Med andre ord sikrer det forstærkende adverbial *si* og *tellement* efterfulgt af en følgesætning vores forståelse af den narrative kausalitet og kan således opfattes som en åben FM der bidrager til skabelsen af et fiktionelt univers.

4.7. *Superlativ*

Superlativer viser sig også at kunne fungere som en FM. Uden at vi på nuværende tidspunkt har foretaget tilstrækkeligt detaljerede analyser over superlativers frekvens inden for eventyrigenren, er der meget der peger på at superlativer er ganske hyppige, jf. eksemplerne (16) til (18) fra nogle af Perraults eventyr:

- (16) ... Elle la chargea **des plus viles occupations** de la Maison; ‘... hun pålagde hende de mest usle opgaver i huset’ (Cendrillon, Perrault, 157)

- (17) Cependant il était **le plus fin**, et **le plus avisé de tous ses frères**,
 ...
 ‘Imidlertid var han den mest skarpsindige og den klogeste af alle sine
 brødre’ (Le Petit Poucet, Perrault, 187)
- (18) ... je souhaite de tout mon cœur que vous deveniez le Prince du
 monde **le plus beaux et le plus aimable**; ... que Riquet à la
 houppe parut à ses yeux **le plus beaux, le mieux fait et le plus
 aimable qu’elle eût jamais vu**.
 ‘... jeg ønsker af hele mit hjerte at du bliver den smukkeste og den
 mest elskelige prins i verden ; ... at Riquet à la houppe forekom hende
 at være den smukkeste, flotteste og mest elskelige som hun nogensinde
 havde set.’ (Riquet à la houppe, Perrault, 180)

Som retorisk virkemiddel bruges superlativen til at styrke vores tro på det univers som skabes af afsender, og som modtager opfordres til at tage del i. Superlativen beskriver karakteristika og egenskaber ved personer, genstande og handlinger. Superlativen skaber en intensiverende virkning, således i eksempel (16), hvor det ikke blot drejer sig om et uselt stykke arbejde, men om det hårdeste og mest usle der findes i verden, dvs. i det fiktionelle univers. En tilsvarende effekt opnås i (17), hvor de mest positive træk står i skarp modsætning til familiens ondskabsfulde adfærd. I (18) finder prinsessen sin kærlighed i Riquet à la houppe, der besidder de smukkeste kvaliteter man kan forestille sig i det fiktive univers. Disse tre eksempler viser at en superlativ kan medvirke til at beskrive et karakteristisk træk der stilles i kontrast til et enten negativt eller positivt træk som ikke kan gradueres yderligere, netop på grund af superlativen. De beskrevne personer, genstande eller handlinger bliver således unikke; de eksisterer ikke i den virkelige verden, men hører udelukkende til i den fiktionelle verden, hvor de ikke kan diskuteres. Afsender benytter således superlativen som et retorisk virkemiddel der påvirker og styrker vores tro på den fortalte diskurs (*le discours narré*).

5. Afrunding

Hvis man accepterer vores analyser vedrørende eksistensen af visse sproglige markører der kan pege på etableringen af en fiktionel verden, så udgør disse sproglige FMer – hvad enten de er åbne eller skjulte – et retorisk middel som afsender kan benytte for at give modtager adgang til en fiktionel verden.

Imidlertid vil disse sproglige FMer kun fungere som retoriske argumenter i en fiktionel verden. De er kun relevante i et fiktionelt univers eftersom der ikke er tale om nogen form for sandhedsbetingelser som i den virkelige verden. Det er derimod et spørgsmål om relevans. Det er vigtigt at understrege at disse FMer ikke kan fungere alene, idet deres tilstedeværelse jo netop ikke er begrænset til fiktionelle diskurser, men også findes i ikke-fiktionelle diskurser. Der er således meget der tyder på at de skal indgå i en kombination med ekstralingvistiske elementer som fx ko(n)tekst, genre og den diskursive situation. De sproglige markører vi her har analyseret, kan kun fungere som stærke indicier på fikcionalitet, alene og isolerede er de ikke i stand at skabe fikcionalitet. Det er kun i kombination med andre fænomener der bidrager med supplerende oplysninger, at man, med sikkerhed, kan determinere den grad af fikcionalitet som findes i diskursen. Isotopier, parateksten og selve genren er af betydning, men vi ser os ikke i stand til på nuværende tidspunkt præcist og med sikkerhed at fastsætte hvordan og i hvilket omfang disse faktorer influerer på afkodningen af visse sproglige elementer som værende mere eller mindre fiktionelle. Det vi kan konstatere, er at fikcionalitet findes og fungerer i et diskursivt og kommunikativt netværk der er skabt af en mediator, dvs. afsender, hvis stemme kan spores i diskursen og således efterlader nogle fikcionalitetsspør. Vore hidtidige undersøgelser har været koncentreret om franske tekster; men vi håber at metoden og til en vis grad resultaterne vil kunne overføres til studiet af fikcionalitet i andre sprog.

Henvisninger

- Adam, J.-M. (1992). *SI hypothétique et l'imparfait : une approche linguistique de la fictionalité*, *Études littéraires* 25/1-2, 147-166.
- Adam, J.-M. (2013). *Problèmes du texte. La linguistique textuelle et la traduction*, i M. Birkelund & H. Nølle (red.) *PréPublications* 200. Département de Français, Université d'Aarhus.
- Bally, C. (1932). *Linguistique générale et linguistique française*. Paris: E. Leroux.
- Banfield, A. (1982). *Unspeakable Sentences. Narration and Representation in the Language of Fiction*. Boston, London, Melbourne and Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Benveniste, É. (1966). *Problèmes de linguistique générale*. Paris: N.R.F.
- Birkelund, M. & H. Nølle (2012). *La linguistique énonciative*. Aarhus : IÆK, Université d'Aarhus.
- Cohn, D. (1999). *The Distinction of Fiction*. Baltimore and London: John Hopkins University Press.

- Høeg, M.P. (2013). Fusionen af fiktion og ikke-fiktion. Udfordring af Dorrit Cohns fiktionsteori, i *K&K. Kultur & Klasse* 115/1, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 69-87.
- Jacobsen, L.B. et al. (2013). *Fiktionalitet*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Leibniz, G.W. (1994). *Metaphysics and its foundations II*, red. af R.S. Woolhouse. Routledge
- Nølke, H. (2009). Fransk Udsigelseslingvistik, *Kunst og udsigelse*. Akademiet for Æstetikfaglig Forskeruddannelse, 7-37.
- Walsh, R. (2013). *Fiktionaliteten retorik. Narrativ teori og idéen med fiktion*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Weinrich, H. (1973). *Le temps*. Paris: Seuil.

Litterære tekster

- Hans Christian Andersen. *Contes choisis*. (trad. P.G. La Chesnais, 1943, Ed. Gallimard 1987)
- Hans Christian Andersen. *Contes*. (trad. Marc Auchet, Librairie Générale Française, 2003)
- Gustave Flaubert. *Madame Bovary*. (Editions Gallimard, 1972)
- Gustave Flaubert. *Madame Bovary*. (Gyldendal, 2004, oversat af Hans Peter Lund)
- Charles Perrault. *Contes*. (Editions Garnier, 1967)

